

UYGARLIĞIN KAYNAKLARINA DOĞRU

Onat Kutlar (Alanya, 25 Ocak 1936 - İstanbul, 11 Ocak 1995) İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'te tamamladı (1955). İlk şiiri henüz on dört yaşındayken *Küçük Dergi*'de (1950), ilk öyküsü "Volan Kayışı" *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinde yayımlandı (1955). İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık bölümünde bir yıl okuduktan sonra İÜ Hukuk Fakültesi'ne devam etti, eğitiminin son yılında mezun olmayı beklemekten felsefe eğitimi için Paris'e gitti. Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe bölümüne bir süre devam etti (1961-62). Arkadaşlarıyla birlikte *a Dergisi*'ni çıkardı (1956-60). İlk kitabı *İshak*'la 1960 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'nü aldı. *Doğan Kardeş* dergisinde Yazı İşleri Müdürü olarak çalıştı (1963-65). Kurucuları arasında yer aldığı Türk Sinematek Derneği'ni (1965-76) ve *Yeni Sinema* dergisini (1967-70) yönetti. Kültür Bakanlığı'na bağlı İstanbul Film Yapım ve Gösterim Merkezi'ni kurdu ve iki yıl yönetti (1978-79). İstanbul Film Festivali'nin kurucularından biri olarak festivalin düzenleme kurulu ile İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) Yönetim ve İcra Kurulu üyeliğini yaptı (1982-1995). 1985'te 35. Berlin Film Festivali uluslararası jürisinde Türkiye'yi temsil etti.

Ömer Kavur ile *Yusuf ile Kenan* (1979), Ali Özgentürk ile *Hazal* (1979), Atif Yılmaz ile (Zeyyat Selimoğlu'nun "Deprem" adlı öyküsünden, Ayşe Şasa ile birlikte) *Deli Kan* (1981), Erden Kıral ile *Hakkârî'de Bir Mevsim* (1982) filmlerinin senaryolarını yazdı. 1960'tan sonra aralıklarla *Meydan*, *Yeni Sinema*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs*, *Hürriyet Gösteri* dergilerinde yazdığı sinema yazılarından bazılarını *Sinema Bir Şenliktir*'de topladı. Sinematek'teki çalışmalarından dolayı 1975 yılında Polonya'dan kültür nişanı, 1994 yılında da Fransa'dan Chevalier de L'Ordre des Arts et des Lettres nişanı verildi. 30 Aralık 1994'te The Marmara otelinin pastanesine koyulan bombanın patlaması sonucu yaralanan Onat Kutlar, 11 Ocak 1995'te yaşamını yitirdi. 1996'dan bu yana İstanbul Film Festivali'nde anısına özel bir ödül verilmektedir.

Kitapları

Öykü: *İshak* (1959), *Karameke* (2009). **Şiir:** *Pera'lı Bir Aşk İçin Divan* (1981), *Unutulmuş Kent* (1986), *Unutulmuş Kent ve Çeviri Şiirler* (1999).

Deneme: *Yeter ki Kararmasın* (1984), *Sinema Bir Şenliktir* (1985), *Bahar İsyancısıdır* (1986), *Gündemdeki Sanatçı* (1995), *Gündemdeki Konu* (1995).

Çeviri: *Sonsuz Günbatımı*, Furuğ (Celâl Hosrovsahi ile birlikte, 1989). *İshak*'ta yer alan "Yunus" öyküsü ABD'de *Grand Street* dergisinde (1995), *Unutulmuş Kent* adlı şiir kitabı Fransa'da Royaumont Vakfı tarafından *La Ville Oubliee* adıyla yayımlandı.

Yavuz Onar 1945 yılında İstanbul'da doğan sanatçı Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olduktan sonra kısa bir süre yurtdışında bulundu. Repro Reklam Ajansı'nda görev alarak fotoğrafçılığa başladı. 1975 yılında Durst'un davetlisi olarak Bolzano'daki fotoğraf seminerine katılarak Colour Specialist sertifikası aldı, Bressenone - İtalya.

Ünlü karikatürist Nehar Tüblek'ten karikatür ve grafik dersleri aldı, Tüblek'in yönlendirmeleriyle Tolentino, Bordighera ve Montreal yarışmalarına katıldı, müze albümlerinde yapıtları yer aldı. Sevgili hümanist arkadaşı Onat Kutlar ile birlikte hazırladıkları *Uygurluğun Kaynaklarına Doğru* adlı röportajın fotoğraflarını çekti. (*Cumhuriyet* gazetesi, 1983).

Sanatçı, 40. sanat yılını CKM'de 2016 yılında açtığı 14. sergiyle kutladı. Karma sergilerle birlikte kişisel sergiler arasında 25. yıl Fotoğraf Sergisi, İstanbul Güzel Sanatlar Galerisi ve Atatürk Kültür Merkezi'ndeki "Zamanı Başa Sarmak" retrospektif sergisini sayabiliriz.

Onat Kutlar'ın
YKY'deki kitapları:

- Gündemdeki Sanatçı (1995)
Unutulmuş Kent ve Çeviri Şiirler (1999)
İshak (2009)
Karameme (2009)
Sinema Bir Şenliktir (2010)
Unutulmuş Kent (2010)
Bahar İsyancıdır (2011)
Yeter ki Kararmasın (2012)
Sinema... Sinema (2018)
Gündemdeki Konu (2019)
Uygarlığın Kaynaklarına Doğru (2024)

ONAT KUTLAR

Uygarlığın
Kaynaklarına Doğru

Fotoğraflar
Yavuz Onar

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Yayıncının Notu • 7

Başlarken • 9

1. Urfa'da Bir Çinli • 11

2. Tarihin Kuyumcuları: Arkeologlar • 18

3. Uygarlığın Merkezleri Değişiyor • 28

4. Gılgamış Destanı 3 Bin Yıl Önce Sultantepe'de
Yazılıyordu • 40

5. Harran'ın Tarihi, İnsanın Başını Döndürüyor • 45

6. Nemrut Dağı'ndaki Tanrılar Sergisi • 55

7. Fırat'ın Suları İçilecek Kadar Berrak • 59

Yayıncının Notu

1980'lerin başında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Fırat Nehri üzerinde inşasına başlanan Atatürk Barajı bir yandan büyüklüğü dolayısıyla heyecan yaratıyor bir yandan da basında ve bilim çevrelerinde bir dizi tartışmaya yol açıyordu. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bugünkü haliyle 1970'li yıllarda planlanmaya başlamıştı. Fırat ve Dicle üzerinde yapımı öngörülen barajları, hidroelektrik santrallerini ve sulama tesislerini kapsayan GAP'ın başlıca hedefleri bölgeler arası kalkınma eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ve bölge halkının yaşam standartlarını iyileştirmektir. Ne var ki, büyük bir dönüştürücü güç olma iddiasıyla ortaya çıkan her proje gibi GAP da beraberinde bir dizi soruyu ve tartışmayı beraberinde getirdi. Tartışma konularından biri, barajların kurulmasıyla birlikte sular altında kalacak olan kültürel ve arkeolojik mirastır. Projenin en önemli çıktılarından biri olan Atatürk Barajı'nın su tutmasıyla birlikte yetmişten fazla yerleşim birimi ve arkeolojik değer taşıyan yüzlerce höyük sular altında kalacaktı. Konuya büyük ilgi gösteren uluslararası bilim çevrelerinin girişimiyle, yetmişlerin sonlarında bölgede kurtarma kazıları başladı. 1992'de yapımı tamamlanan barajın su tutmaya başlamasıyla höyükler ve yerleşim alanları sular altında kaldı.

1995'te aramızdan ayrılan yazar, şair, eleştirmen ve gazeteci Onat Kutlar ile fotoğraf sanatçısı Yavuz Onar'ın imzasını taşıyan "Uygarıkların Kaynaklarına Doğru" başlıklı bu röportaj dizisi 1983 yılının 6-11 Haziran günleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde altı bölüm halinde yayımlandı. Dizi, Atatürk Barajı'nın suları altında kalmadan hemen önce kurtarma kazılarının başlatıldığı Kurban Höyük, Lidar Höyük ve Samsat Höyük'teki çalışmaları, çevredeki yaşamı, doğal ve kültürel varlıkları belgelemesi açısından çok değerli. GAP kapsamında yakın geçmişte yapılan diğer barajların suları altında kalan Zeugma, Halfeti ve Hasankeyf'e ilişkin hafızamız henüz diri; bunda kültürel miras nosyonlarının geçmişe göre daha geniş kitlelerce

benimsenmesinin ve bu yerlerin batık şehirler olarak turistik rota üzerinde kendilerine yer bulmalarının rolü var. Ancak çok daha önce Atatürk Barajı'nın suları altında kalan Lidar Höyük, Kurban Höyük, Samsat Höyük gibi onlarcası sessiz sedasız çekilmişlerdi manzaradan. Kutlar ve Onar'ın bu röportaj dizisi, buralara ilişkin hafızamızı da dirilttiği için çok kıymetli.

Kutlar'ın yazdığı girişten anladığımız üzere ikiliyi uygarlıkların kaynağına doğru çıktıkları bu yolculukta arkeolojiye olan kişisel ilgileri olduğu kadar o yıl açılan "Anadolu Medeniyetleri Sergisi"-nin* kültür çevrelerinde yarattığı rüzgârın da payı vardı. Kurban Höyük'ten başlayıp tarihin bilinen en eski edebi metni Gılgamış Destanı'na ait tabletlerin bulunduğu Sultantepe'ye ve Harran Ovası'na, oradan Adıyaman'a uzanan yolculuk, toprak altında kalan ve kısa bir süre sonra da bir zamanlar kendisine hayat vermiş olan Fırat ve Dicle'nin sularına gömülecek olan "geçmiş" ile toprak üstünde yaşayan "bugün"ün arasındaki sürekliliği çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Bölgedeki kazılara başkanlık yapmış ya da bu kazılarda çalışmış olan değerli bilim insanlarının Kutlar ve Onar'la paylaştığı bilgiler ve görüşler, önemli bir kaynak teşkil ediyor. Ancak röportaj dizisini yalnızca bir belge olarak görmek haksızlık olur. Usta bir edebiyatçı ve bir fotoğraf sanatçısının bakışıyla şiirsel bir anlatıya dönüşüyor bu yolculuk.

Elinizdeki kitap, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan dizinin metninin tamamını içeriyor. Onar'ın çektiği fotoğraflar arasından yeni bir seçki yapıldı, dolayısıyla gazetedeki yazı dizisinde yer alan fotoğrafların bazıları bu kitaba alınmadı, bazı fotoğraflar da ilk kez okurla buluşuyor. Kutlar'ın metinlerine mümkün olduğunca az müdahale edildi. Müdahaleler, çoğunlukla, höyük adlarının ve şahıs adlarının yazılışlarının standart hale getirilmesi şeklinde oldu. Aradan geçen kırk bir yıl kimi fotoğraflardaki mekânların belirlenmesinde güçlük yaşamamıza neden oldu. Bu güçlüğü aşmamıza büyük katkı sunan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi Müdürü Özgür Çomak ile Müze Müdür Yardımcısı Mehmet Sait Yılmaz'a teşekkürü borç biliriz.

* Anadolu Medeniyetleri Sergisi (Avrupa Konseyi 18. Sanat Sergisi). 22 Mayıs - 30 Ekim 1983 tarihleri arasında Kültür Bakanlığı tarafından İstanbul'da, bugün Türk İslam Eserleri Müzesi olan İbrahim Paşa Sarayı'nda düzenlenen sergi.

Başlarken

Anadolu Medeniyetleri Sergisi (neden Uygarlık değil de Medeniyet? Daha mı medeni oluyor acaba?) nedeniyle Arkeoloji şu günlerde kamuoyumuzu yakından ilgilendiriyor. Öbür yandan Sayın Kenan Mortan'ın Atatürk Barajı ve Aşağı Fırat Projesi konusunda yaptığı röportaj dizisi *Cumhuriyet* okurlarının bu büyük girişimle yakından ilgilendiklerini ortaya koydu. Baraj projesi ile arkeoloji arasındaki, ne ülkemizde ne de yeryüzünde geniş okur kitleleri tarafından yeterince bilinmeyen ilgi nicedir benim ve fotoğraf sanatçısı arkadaşım Yavuz Onar'ın kafamızı kurcalıyordu. Baraj suları altında kalacak olan yedi yüz milyon metrekarelik bölgede 70'ten fazla yerleşim birimi ve arkeolojik değer taşıyan yüzlerce höyük bir iki yıl içinde sonsuza kadar yok olacak. Bu bölgenin özellikle Mezopotamya - Anadolu uygarlıkları sınırında müthiş önem taşıdığını bilen bilim çevreleri, nicedir hazırlıklar yapmışlar, dört yıldır da bir düzineden fazla kazıyı başlatmışlardı. Uluslararası bilim çevrelerinde büyük heyecan uyandıran bu olay, bugüne kadar sadece *New York Times*'ta yayınlanan kısa bir makalenin konusu olmuştur.

Bütün bunları düşünerek, Anadolu Uygarlıklarının kaynaklarına doğru ilginç bir serüven olan bu geziyi yapmaya karar verdik. Bugünden başlayarak, on gün kadar süren bu gezinin izlenimlerini okuyacaksınız. Ben de Yavuz da birer arkeolog değiliz. Büyük çaplı bir bilimsel araştırmanın tümünü hem de bilimsel olarak anlatmak gibi bir savımız elbette olamaz. Yıllarını bu değerli çabaya adanmış olan Türk ve yabancı arkeologlar, tarihçiler, eksiliklerimizi, kusurlarımızı bağışlasınlar. Bu dizi, onların işine karışmak değil olsa olsa çabalarına ve değerli kişiliklerine bir övgüdür.

Onat Kutlar, Bozova, Kurban Höyük